

КОНСТИТУЦИЯ ВА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛОВЧИ СУБЪЕКТЛАР

Маликов Бехзоджон Қуролович

ТДТрУ катта ўқитувчиси

Аннотация: Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганлигининг дастлабки кезлариданоқ суд-ҳуқуқ ислоҳотларига катта эътибор берилди. Қонун чиқарувчи ва ижро ҳокимиятдан суд алоҳида ҳокимият сифати ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: суд, бунёдкорлик, ҳуқуқ, Конституция, фуқаро, жамият, халқ, давлат, тоталитар, маъмурий, жиноят, маърифат

Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятида қонунларни ижро этишда ўн ва юз карра ҳалоллик ва адолат асосида иш юритиш мутасаддилар учун асосий мақсад, жамият, халқ ва Ватан олдидаги буюк инсоний бурч, юксак масъулият бўлмоғи лозим.

Бизнинг фикримизча, буюк мутафаккир бобомиз Алишер Навоий ҳазратларининг Ислом қонуншунослари – муфтиларга қарата айтган қуйидаги доно сўзлари ҳозирги даврда ҳам ўз аҳамиятини тўлалигача сақлаб келмоқда: «Унинг кўнгли ҳеч нарсага оғмаслиги, ривоятлари тўғри, ёзганлари устозларнинг сўзларига мувофиқ бўлмоғи лозим. Муфти ичкиликбозлардек фосиқ-ахлоқсиз, жоҳил одамлардек бадкирдор ва шафқатсиз бўлмаслиги, бир танга учун юз ҳақни ноҳақ ва озгина марҳамат учун «йўқни» «бор» деб битувчи бўлмаслиги керак. Бир сават узум учун бир боғнинг куйиб кетишидан ғам чекмайдиган ва бир ботмон буғдой учун бир хирмоннинг совурилишидан ташвишланмайдиган бўлмаслиги лозим. Муфти ҳийлагарлик билан ёлғон фатво (ҳукм) ёзар экан, у қаламнинг учи билан шариат юзини қора қилган бўлади: шу қилган иши учун ҳақ олиб, ўз молига қўшса динини дунёга сотган бўлади. Бундай муфти- одам ўлдирувчи табибдир. Бирига ислом динини ўлдириш, иккинчисига мусулмонларни ўлдириш касбдир»[1].

Алишер Навоий таълимотича, шариат қонун-қоидаларини ҳаётга адолатли равишда қўллашда қозиларнинг роли ҳам бекиёсдир. Бу ҳақда яхшиси мутафаккир бобомизнинг «Маҳбуб ул-қулуб» асарларидаги қуйидаги доно сўзларини яна бир бор эслатиб ўтайлик: «Қози мусулмонлик биносининг таянчидир ва мусулмонларнинг яхши ва ёмон ишлари юзасидан ҳукм чиқарувчидир. Қозининг кўнгли дин илми билан тўла, дунёвий билимлардан хотири хабардор бўлиши керак. Хамирида шахсий манфаатга майл бўлмаслиги, соф кўнгли иккиюзламачилик иллатидан холи бўлиши лозим. Қозининг маҳкамаси шариат илмининг хазинаси бўлмоғи; у ҳукм вақтида ошнога ҳам, бегонага ҳам

бир савияда қарамоғи лозим. Унинг билимдонлигидан ва қалби поклигидан кишилар кўнглида унга ҳурмат ва шукуҳ; ишга диққат-эътибор ва фаросат билан муносабатда бўлишдан беидёнат-виждонсизларнинг юрагида ғам-андух; кўнгли ҳақ каломлари билан кучли; ҳукмлари ҳадисларга асосланган. У шаръий ҳийлаларни ўз кўнглига, ҳуқуқшуносларнинг шубҳали алдовларини эса замирига йўлатмаслиги керак; порахўр муфтилар унинг қошида тубан ва хор; ҳийлагар вакиллар унинг қаршисида айбдор бўлмоғи зарур.[2]

Агар илмсиз қози ичкиликхўр бўлса, уни ўлдирмоқ керак ва дўзах ўтига етмасданоқ куйдирмоқ керак. Агар қози порахўр бўлса, ислом дини кўрғонига раҳна солувчи бўлади; агар у ўзи пора бериб, қозилик мансабига ўтирган бўлса, пора эвазига шариат қонунини буза олади.

Қози қонун йўлидан бир қадам тоймаслиги, тўғри йўлдан чиқмаслиги лозим. Ахир, тўғри чизиқ ағдарилса, эгри бўлади. Чолғу асбобининг тори созланмаган бўлса, овози бузилади. Модомики, ҳукми элнинг моли ва жонига тааллуқли экан, қозининг шиори тўғрилиқ ва адолат бўлмоғи лозим.

Қозининг оёғи тўғрилиқ кўпригидан четга тояр экан, жони жаҳаннам тубида бўлади. Қозилик ишини қандай хоҳламасин шундай қиламан дейиш ҳаёсизлик ва ёлғончиликдир»[3].

Республикамиз мустақилликка эришган дастлабки кунларданоқ янги одил, инсонпарвар қонунларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш бўйича катта ишлар қилинди ва бу борадаги халқаро ҳуқуқ нормалари ўрганилди, улардан унумли, ижодий фойдаланилди. Бунинг натижасида тарихан қисқа давр мабойнида тўрт мингдан ортиқ қонунлар қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганлигининг дастлабки кезлариданоқ суд-ҳуқуқ ислоҳотларига катта эътибор берилди. Қонун чиқарувчи ва ижро ҳокимиятдан суд алоҳида ҳокимият сифатида эътироф этилди. Ана шунга асосан, Республикамизда суд-ҳуқуқ ислоҳотлари Консти-туциямизга биноан босқичма-босқич амалга оширилмоқда. Бу ислоҳотларнинг биринчи босқичи 1992 йил 8 декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинган даврдан бошланди.

Суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг навбатдаги босқичи 1993 йилдан қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Судлар тўғрисидаги қонуни асосида бошланиб, унга асосан суд тизими конституциявий суд, умумий судлар ва хўжалик судларига бўлинди. 1994 йилда Ўзбекистон Республикасининг жиноят, жиноят процессуал ва маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги, 1995-1997 йилларда фуқаролик, фуқаролик процессуал ва хўжалик процессуал кодекслари ва бир қатор жуда муҳим қонулар қабул қилинди.

Бугунги кунда эса суд-ҳуқуқ ислоҳотларини чуқурлаштириш жараёни кечмоқда, бу учинчи босқич бўлиб, унда бир қанча жиддий ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Жумладан, жинойий жазоларнинг либераллаштириши-эркинлаш-

тирилиши муносабати билан Жиноят, Жиноят процессуал ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Мустақиллик йилларида суд-ҳуқуқ тизимини эркинлаштириш ва демократлаштириш борасида муҳим қадамлар қўйилди. Бунинг натижасида мамлакатимизда замонавий демократия талабларига жавоб бера оладиган суд тизими шаклланимуда. «Суд бугунги кунда аввалгидек ҳукмрон коммунистик тизимнинг қатағон ва жазолаш аппарати эмас, - дейди Ислом Каримов Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ олтинчи сессиясидаги «Адолат-қонун устуворлигида» маърузасида, - балки у ҳар бир инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ишончли тарзда қўриқлаш ва ҳимоя қилишга қаратилган чинакам мустақил давлат институтига айланмоқда. Фуқароларнинг судга ишончи мустаҳкамланиб бормоқда».[4]

«Судлар тўғрисида»ги янги тахрирдаги қонуннинг қабул қилиниши суд тизимини ислоҳ қилишда янги босқич бўлди. Унда судларнинг том маънодаги мустақиллиги ва фақат қонун олдида бўйсунити белгилаб қўйилди. Судьялик лавозимларига номзодларни тавсия этиш, уларнинг ваколатларини тўхтатиш ва муддатидан илгари тугатиш ҳақида такдимномалар киритиш ваколатлари Адлия вазирлиги тасарруфидан чиқарилиб, бу ваколатлар Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурида тузилган Судьяларни танлаш ва лавозим-ларига тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси зиммасига юкланди. Янги қонунга мувофиқ фуқароларга суд қарорлари устидан апелляция ёки кассация тартибида шикоят бериш йўли билан ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усули, танлаш имконияти берилди. Ўзбекистонда судларнинг ваколати йил сайин кучайиб бормоқда. Бу энг адолатли сиёсатдир.[5]

Суд-ҳуқуқ соҳасида мустақиллик йилларида эришилган ижобий натижаларга қарамай, бу соҳада ҳамон эски тизимнинг асоратлари сезилмоқда.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев шундай дейди: «Афсуски, судьялар, прокуратура ва тергов органлари ходимлари, бир сўз билан айтганда, қабул қилинган янги қонунларни ҳаётга татбиқ этиши лозим бўлган кишиларнинг дунёқараши ва тафаккури анча қийинчилик билан ўзгаряпти. Буни очик тан олиш керак. Бизнинг бош вазифамиз – ўтмиш асоратларидан имкон борича тезроқ қутилишдир. Лекин шуни афсусланиб тан олишимиз керакки, ҳали-бери қонунчилигимизда ҳам, қонунни қўллаш фаолиятимизда ҳам ўтмиш замоннинг иллатларидан ҳамон қутила олмаяпмиз. Суд тергов тажрибасида баъзан умуман тоқат қилиб бўлмайдиган мантиқсизликларга йўл қўйишмоқда».[6]

REFERENCES:

1. Malikov Behzodjon Kurolovich (2021) FUNDAMENTALS OF SPIRITUAL SAFETY -LEGISLATION IN UZBEKISTAN Euro Science: International

Conference on Social and Humanitarian Research, Hosted from Cologne, Germany
April 25rd -26th 67-69.

2. Malikov B.Q. (2021) Davlat xizmatlari to'g'risidagi qarashlar evolyutsiyasining nazariy asoslari *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1 (3) 598-609.
3. Маликов Б. Қ. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДАГИ МУАММОЛАР. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(2), 1160-1164. <https://doi.org/10.24411/2181-1385-2021-00317>
4. Маликов Б. (2021) РИВОЖЛАНГАН ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРНИНГ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИДА КАТЕГОРИЯЛАШТИРИШ ТАЖРИБАЛАРИ UzACADEMIA SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL VOL 2, ISSUE 1 (12), 97-105
5. Беҳзоджон Қуролович Маликов (2021) Шарқ мутафаккирларининг давлат хизматларига доир сиёсий қарашлари «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal Volume: 1, ISSUE: 4 (pp.207-212)
6. Маликов Беҳзоджон Қуролович (2021) ЁШЛАРНИ САЛБИЙ МАФКУРАВИЙ ТАХДИДЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ – ҲАЁТИЙ ЗАРУРИЯТ *YANGI O'ZBEKISTONDA ILM-FAN VA TA'LIM ILMIY-METODIK JURNALI* VOL 1, ISSUE 1 (1) 202-206
7. Hasanov M., Tuhtaboev E. THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS) //Innovative Technologica: Methodical Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 1-6.
8. М.Н.Ҳасанов, Д.А.Ҳафизов, Р.Х.Тоиров, & Х.Қ.Болтабоев. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙ ЯШАГАН ДАВРДАГИ ИЛМ-ФАН ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ . JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS, 4(3), 137–140. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/627>
9. Jumaniyoz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sulstonov, & Fayzulla Kushakov (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. Academic research in educational sciences, 3 (10), 582-586.
10. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). SOCIAL ASPECTS OF PROFESSIONAL QUALITY IMPROVEMENT (ON THE EXAMPLE OF THE RAILWAY SECTOR). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (6), 969-976.
11. Раматов, Ж.С., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). XIX АСРДА ҲИНДИСТОНДАГИ ИЖТИМОИЙ – ФАЛСАФИЙ ЖАРАЁНЛАР. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (6), 1070-1078.